

ПРОШЛОСТ И БУДУЋНОСТ КЊИГЕ

Цветкова, Милена (2022), *Наука о књизи, I том* (превод Светла Рускова Ђермановић), Бања Лука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, [Цветкова, Милена (2018), *Наука за књижања*, Софија: Enthusiast].

Прошле године је у оквиру издавачке дјелатности Народне и универзитетске библиотеке Републике Српске свјетлост дана угледао још један сваке пажње вриједан подухват. Наиме, поред *Верзала*, публикује се истовремено едиција Библиолошке теме, која доноси преводе значајних научних и стручних монографија с темама сродним уређивачким постулатима и концепту овог научног часописа, те је тако након издања *Шта је библиологија*, које је објављено заједно са првим бројем, ове године преведена и припремљена студија Милене Цветкове *Наука о књизи*. Значај ових издања посебно се огледа у чињеници да ће, поред стручњака уско специјализованих за науку о књизи, корист имати и други истраживачи хуманистичких и друштвених наука, које се већ дуго суочавају са озбиљним и непремостивим недостатком научних публикација доступних на српском језику.

Монографија Милене Цветкове првенствено се бави историјом, развојем, облицима и функцијама књиге као медија. Поред тога, аутор настоји да науку о књизи повеже са другим дисциплинама и да читаоцима укаже на могућност свеобухватнијег приступа традиционалним и савременим моделима комуникације. Књига се у овом раду не посматра само као средство, производ или предмет већ се њена права вриједност спознаје далеко изван материјално-физичког нивоа. Пред читаоцима је једна полиморфна, хибридна и иновативна теорија о књизи, односно први том монографије *Наука о књизи*, састављен од цјелина: Шта је књига?; Етимологија књиге; Генеалологија књиге; Еволуција

¹ aleksandra.suvira@yahoo.com

Аутор је докторанд на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Бави се социолингвистиком и језичком политиком. – Напомена ур.

књиге; Археологија књиге; Пост-Гутенбергова књига; Медијаторика књиге; и Повратна информација о књизи.

У првом поглављу се најприје аргументовано и научно утемељено појашњава зашто се књига не може и не смије изучавати једнодимензионално већ мултидисциплинарно и интердисциплинарно, из угла не само познатих наука о књизи – као што су библиологија или библиографија – већ и из угла историје, психологије, књижевности, политикологије, антропологије. Синтеза различитих али сродних научних погледа на књигу омогућава нам да је истражујемо далеко изван њених физичких ограничења и да се према њој односимо и као према посреднику – између аутора и стварности, аутора и текста, аутора и читаоца, текста и читаоца, између самих читалаца и између прошлости и будућности. Управо захваљујући таквом устроју кључних појмова и дефиниција, можемо предвидјети будућност књиге – ако је посматрамо искључиво као артефакт, она губи трку са развојем човјечанства, али ако проширимо њене познате функције и дефиниције, не само да је будућност извјесна – књига сама јесте будућност развоја човјека, као и његова прошлост истовремено, јер се у њој налазе клице потенцијалног развоја.

Науке као што су библиологија (проучавање књиге као артефакта, као физичког и културног објекта) и медиологија и медијологија (проучавање књиге као медија) дају нам довољно аргумената да књигу дефинишемо као „аутентични медиј у комуникацијској еволуцији и као медијски прототип који се непрестано трансформише и верификује“. Поред тога што читамо о поријеклу, значењу и распрострањености ријечи књига, њеним разним варијантима и првим поменима, Цветкова се бави и прилично укоријењеним феноменом да се књига поистовјећује са књижевношћу. Иако се на први поглед читаоцу може учинити да је овакав смио став – да је образовање на нашим просторима књижевноцентрично – штетан по читање, он је у ствари првокласни и неоториви аргумент у одбрану књиге, зато што књига само дијелом подразумијева читање лијепе књижевности, а читав је низ њених других форми и функција. Можда се баш у свођењу читања искључиво на књижевност – наставља аутор – крије разлог све већег опадања интереса за читање у школи. Поглавље завршава настојањем да се одговори на почетно питање, које уједно и отвара монографију – *Шта је књига* – и то тако што нам аутор представља шта све књига може бити ако се не посматра једнострано и једносмјерно, одолијевајући притом да упадне у сличну замку и да нам да општеприхваћену, свеважећу и једину могућу дефиницију.

Друго поглавље нашироко се и темељно дотиче поријекла и значења ријечи медиј и стога је *Наука о књизи* заиста једна од првих студија која нуди научницима, истраживачима, стручњацима и читаоцима образложен и цјеловит концепт књиге као медија. Сложеност оваквог приступа књизи огледа се прво у чињеници да је појам медиј озлоглашен и оптерећен другим савременим, претежно негативним значењима (као и идеологија нпр.) а потом и у самој полисемичности израза, који се може интерпретирати на различите начине. Намјера публикације је да представи књигу прво као најстарији и најодрживији медиј у људској цивилизацији и, друго, као први модел комуникационе платформе.

У трећем поглављу – *Генеалогичка књига* – на књигу се гледа метафорички, како би се што више истакла потреба за антропоцентричним обрасцем проучавања, у којем она није тек производ или објекат већ саставни дио човјековог комуникационог окружења. Називи потпоглавља сугеришу нам да је веза између књиге и људи комплексна и вишеслојна до те мјере да може да поприми и митске размјере. Можемо је поимати као јединство душе и тијела (садржаја и носиоца), као човјеков физички продужетак, протезу, као екстензију његових когнитивних и емотивних процеса (нпр. књига нам омогућава да продужимо

памћење тако што појаве које смо морали памтити или усмено преносити на потомке запишемо), као продужетак људског сигналног система („садржај делује као реагенс на реципијента и на својствен психохемијски начин се трансформише у субјективну пројекцију“ – заправо, посредством књиге, свијет аутора претвара се у субјективну пројекцију читаочевог универзума).

Еволуција књиге – четврто поглавље – посвећено је развоју књиге и основним законитостима на основу којих се она мијењала или опстајала. Заправо се ради о теоријама и начелима преузетим из природних, друштвених и комуникационих наука, које у својим дефиницијама и поставкама поткрепљују основну тезу ове монографије. Тако, рецимо, на сваки проналазак можемо примијенити правило 30-их година, које каже да се након протека одређеног времена свака иновација прилагођава човјеку јер је баш овај број година довољан за смјену генерација; или законитост упрошћавања, која подразумева да се после почетног успона па стагнације проналасци поједностављују, систематизују, стандардизују, уклања се оно што не служи и уводи се ред. Други дио поглавља бави се разлозима одрживости књиге као медија и у њему аутор, на основу претходно изнесених парадигми, наводи пет аргумената због којих је, како сматра, књига опстала. Међу њима налазимо и онај да је она прије човјекоцентричног била богоцентрична медиј. Религиозна – можемо рећи на моменте чак и духовна – потка ове књиге завређује посебну пажњу и отвара сасвим нове могућности спајања теологије и медиологије.

Пето поглавље, наслова *Археологија књиге*, подијељено је у неколико потпоглавља у којима се реконструише прошлост књиге. У медијској археологији трага се, дијелом маштом дијелом истраживањем, за најранијим концептом медија, при чему се опет проширује општеприхваћена дефиниција књиге, у којој она постоји тек од оног момента од када смо свјесни њеног препознатљивог облика. Занемаривост облика у односу на суштину, садржај, душу књиге биће наново обрађена и аргументована мисао у потпоглављу о Гутенберговој књизи. Следи ту логику, првим медијима можемо сматрати прастаре иконицке (графике и слике на камену, костима, дрвету, шкољкама, на зидовима пећина) и симболичке документе (идоле, талисмани, амајлије и све предмете магијске функције). Историјат књиге потпоглавље је у којем хронолошки пратимо еволуцију књиге, подразумевајући све њене облике и функције, како у прошлости тако и у садашњости, чиме потврђујемо да је историја књиге заправо историја човјечанства. Тако су у овом дијелу монографије објашњени и описани сви могући појавни облици онога што називамо књигом – од пиктограма до катедрале и књиге-стијене. Ако књигу доживљавамо као свако „форматирано окружење за трајну консолидацију и размену знања и прича“, моћи ћемо тврдити да су постојале пећинске школе и пећинске библиотеке, које својим читаоцима преносе знање и причају приче. Иако за неке изнесене тврдње у науци не постоје необориви докази, само претпоставке, аутор баш на овом мјесту показује да прави истраживач мора бити не само знатижељан већ и креативан, а да недостатке неких наука можемо превазићи дијелом интердисциплинарним приступом а дијелом маштом.

Након реконструкције прошлости књиге и представљања мапе њене еволуције дуге 37.000 година, наредне странице биће посвећене садашњости и будућности књиге. *Пост-Гутенбергова књига* поглавље је које анализира аудио-књигу истовремено као еволутивни и демонизујући (онај који олакшава, који отупљује) проналазак и њен допринос развоју књиге као медија. Поред аудио-књиге, Милена Цветкова бави се и аудио-визуелним трансформацијама књиге, као и феноменом електронских књига. Све ове појаве посматрају се као медији који постоје самостално, одвајају се од класичне књиге и живе

свој живот али и као њени продужци, метарморфозе и докази њене трансформације, која функционише двосмјерно – књига садашњости можда ће некад бити музејски експонат а књига прошлости појавиће се у новом руху, као откриће неке нове генерације, што потврђује премису да еволуција књиге не зависи само од иновација у мишљењу, знању, читању, писању већ и од њене функције у друштву.

Претпоследње поглавље тиче се комуникације и језика као неизоставног дијела парадигме књига–читалац. Књига стога није медиј сама по себи, она то постаје када је прочитана, макар у питању била само једна особа. Тако је у претходним поглављима била доказивана тврдња о превласти садржине над обликом књиге, док је на страницама које слиједи испитана претпоставка о важности читаоца, јер „читање није супротан, симетричан пол писања књиге, већ њена суштина“. Често се у анализи комуникације предност даје говору у односу на писање јер потоњем недостаје прво повратна информација, а друго, текст не може да пренесе друге невербалне поруке. Ако слиједимо ове прилично учестале тврдње о разлици у писању и говору, књигу и не можемо посматрати као медиј јер она тиме губи своју основну комуникативну функцију, читалац се посматра искључиво као прималац порука у једносмјерном ланцу а књига као средство за пуки пренос или репродукцију знања. Управо на том мјесту медиологија књиге гради свој теоријски и методолошки апарат, будући да је за њу подједнако важна и реакција читаоца али и процес стицања знања, односно ефекат који књига као посредник има и на аутора и на читаоца. Служећи се различитим комуниколошким теоријама, аутор надаље показује зашто је важно да у процесу комуникације између аутора и читаоца нема других посредника, сметњи и шума, наводећи примјере штампаних или електронских медија, који, селектујући информације за корисника и одлучујући о томе шта ће пласирати као вијест, постају веома плононосан простор за манипулацију. Са друге стране, прије доласка књиге до читаоца присутни су такође многи посредници – од преписивача, преводилаца до издавача, који на свој начин ометају интеракцију, те се зато у данашњем степену развоја књиге настоје елиминисати све препреке ове врсте, па аутор постаје самостални издавач или разговара са читаоцима путем различитих платформи.

Последње поглавље првог тома овог издања, под називом *Повратна информација о књизи*, посвећено је реакцији на прочитано, јер без ове важне димензије, књига је само потенцијална комуникација и недовршен медиј. Повратне информације можемо класификовати у више фаза или реакција – од почетних, субјективних, насталих у току самог читања, преко реферата, приказа, рецензија, препричавања, репликације, репринта, стручних и научних критика до драматизације, стрипова, позоришних представа, ТВ серија, биоскопских филмова, игрице, итд. У посебне облике повратне реакције спадају и негативне појаве – пиратерија, плагијаризам, цензура, библиокауст и библиоцид.

Монографија Милене Цветкове *Наука о књизи* оригиналан је, свеобухватан и комплексан научни подухват интердисциплинарног карактера, а у исто вријеме је то публикација која садржи обиље корисних и интересантних информација, аутентичан есеј о књизи и читању, ентузијастичан покушај да се преиспитају многа општеприхваћена мишљења и да се критички сагледају традиционалне парадигме и савремена комуникација. Оно што је посебно препоручује за читање, нарочито почетницима и младим истраживачима, јесте њен научни метод, који сам за себе представља прави примјер савременог истраживачког поступка.